

Олена ПАНЧАК,
вчитель Черемхівської ЗОШ І-ІІ ст.
Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.

Розвиток навички читання як виду мовленнєвої діяльності (з досвіду роботи)

Читання – це віконце,
через яке діти бачать
і пізнають світ і самих себе.
(В.О.Сухомлинський)

Зміни у суспільстві ставлять нові вимоги до людини. Соціально успішною є особистість, яка хоче і вміє вчитись упродовж усього життя, вміє знаходити інформацію, сприймати, працювати з нею, осмислювати, аналізувати, класифікувати, сублімувати власні думки, творити, різнобічно розвиватись. А це можливо за необхідної умови – здатності працювати, навчатися самостійно. "...Для формування у молодших школярів уміння вчитися необхідно забезпечити комплекс умов: стимулююче навчальне середовище, висококваліфікований учитель, обов'язково сприятливе родинне виховання... і цілеспрямоване керівництво формуванням цих складників уміння вчитися", – наголошує О.Я.Савченко.

Сьогодні значну частину вільного часу наших дітей забирають відеотеки, телепередачі, популярна музика. Коли і що вони читають? Чи хоч в ряди-годи залишаються наодинці з наймудрішим порадиником, найширшим другом – книгою? Відповіді на ці запитання, на жаль, невтішні. Втрачаючи читача, ми нищимо духовність народу. Що ж робити? Як навчити учня вдумливо, творчо, виразно читати і глибоко розуміти прочитане?

Працюючи над темою "Розвиток навички читання як виду мовленнєвої діяльності", я побачила, що головне завдання учнів початкової школи – навчитися уміння читати. Чим раніше дитина оволодіє технікою читання, тим легше їй вивчати всі інші предмети, передбачені програмою.

Перед собою я поставила таку мету – підвищити рівень розвитку навички читання учнів молодшого шкільного віку.

З а в д а н н я:

- підвищити рівень розвитку читацького інтелекту та мотивації учнів до навчання;
- розширити словниковий запас школярів початкової школи;
- сформувати навички швидкісного та виразного читання;
- сформувати вміння орієнтуватися в тексті та розуміти прочитане;

• виховати ціннісне ставлення учнів до книги як джерела самостійного здобуття знань.

Як же зберегти книгу – скарб думки і мудрості, як зробити зустріч з книгою радісною і бажаною для кожної дитини? Вчити цього маємо змалечку вдома і у школі. Маємо так навчати, щоб викликати у дитини природну зацікавленість і потребу у читанні, як потребу у їжі, одязі, спілкуванні. Адже читання – це одне з основних джерел знань. Важливо вміти швидко оперувати великою кількістю інформації, з-поміж усього вибирати основне, найцінніше, а отже – бути справжнім читачем.

Предмет читання є провідним у навчанні і вихованні учнів початкових класів. Дитина має оволодіти читацькими і мовленнєвими навичками та уміннями, способами роботи над текстом, дитячою і навчальною книгою, бути готовим до навчання у середній ланці школи на основі розвинутого у неї інтересу до читання, до книжки.

Вміння і любов до читання здебільшого формуються у молодшому шкільному віці, коли приділяється увага техніці читання. Звичайно, щоб успішно розвивати її, треба правильно розуміти основи цього процесу і насамперед те, що читання – психофізіологічна дія, залежна від особистості, швидкості реакцій, якості зору, темпераменту.

Вже з перших кроків навчання школярі мають усвідомити, що читати – це означає думати, намагатися зрозуміти написане. І найбільш очевидно ця проблема постає у тому разі, коли зміст тексту учневі задалегідь невідомий. Тоді недостатньо просто прочитати слово за словом. Треба думати, прагнути усвідомити матеріал. Інакше читання перестав бути читанням у повному розумінні цього слова.

Звичайно, я прагну навчити дітей не лише механічного проговорювання відомого тексту. На такому матеріалі здійснюються різноманітні корисні види роботи. Адже діти розуміють текст під час першого слухання, як правило, поверхово. Воно потребує уточнення, поглиблення.

Та якою б важливою не була ця робота, ми не повинні забувати, що основне у читанні – усвідомлення невідомого тексту.

Є різні способи зацікавити дітей читанням невідомого твору. Наприклад, у вступному творі розповідаю епізод або читаю уривки з нього. Ефективним є й такий спосіб: після підготовчої роботи починаю читати текст. Зацікавивши учнів, пропоную їм самостійно продовжити читання.

Які вимоги ставлять до матеріалу, що пропонується учням для самостійного першого читання? Насамперед він має бути цікавим для них. Особливо бажані так звані гостросюжетні твори, зокрема, казки. Захоплюючими бувають не лише художні твори, а й майстерні науково-публіцистичні. Вони теж добре сприймаються дітьми. Важливо, щоб предмети, явища, події були у цілому зрозуміліші школярам.

Якщо учні охоче працюватимуть самостійно з книгою, то й техніка читання буде на високому рівні.

Якої ж швидкості читання ми прагнемо досягти? Нормальною швидкістю читання вголос вважається така, що відповідає звичайній швидкості усного мовлення людини. Нормальною середньою швидкістю читання вголос є 100–120 слів за хвилину (а для уповільнених людей вона може бути і дещо нижчою за цей показник).

Школярі мусять знати, що читання вголос – здебільшого звернення до слухачів і має бути на них розраховане. Замало того, щоб читач розумів текст, бажано, щоб і слухач міг його зрозуміти. Відповідно й регулюється швидкість читання.

Іншим має бути ставлення до швидкості читання мовчки. Тут є лише одне обмеження – розуміння прочитаного. І чим більша швидкість – за достатнього розуміння – тим краще.

В.Сухомлинський наголошував, що вкрай необхідно привчати дітей самостійно спілкуватися з книжкою, залишатися з нею наодинці, прагнучи до роздумів, міркувань.

Як бачимо, вдосконалення навички читання слід здійснювати з урахуванням двох різновидів читання – *вголос* і *мовчки*. Спочатку треба розповісти дітям про особливості цих різновидів: читати можна вголос і мовчки. Читання вголос найчастіше буває звернене до когось. Завжди бажано, щоб читач зумів зацікавити слухачів. Для цього слід самому добре розуміти те, що читаєш, та володіти навичками виразного читання.

До засобів виразного читання належать *темп* і *тон*.

Темп читання залежить від характеру читаного тексту (ліричний, епічний твір, опис картини природи, побуту, вираження почуттів і т.п.). Твори розповідного характеру – казки, байки, оповідання – читаються переважно повільним темпом, ліричні твори – більш прискореним. Залежно від змісту твору темп читання може змінюватись у процесі читання і одного якогось твору.

Картини опису, повільної події читаються повільним темпом, тоді як рух, швидку зміну подій не можна точно відтворити, не передавши цю частину твору (чи твір) прискореним читанням.

Формуванню навички виразного читання сприяє використання на кожному уроці п'яти пунктів, яка передбачає:

- Прочитування тексту учнями мовчки. Визначення змісту, настрою, задуму автора.

- Визначення власного ставлення до описаних у тексті подій.

- Творча уява про описане в тексті. (Як ви собі уявляєте ...).

- Визначення, про що необхідно повідомити слухачам, і що вони мають зрозуміти. (Яке значення читання).

- Продумати відповідно до завдань читання інтонаційні засоби (паузи, наголоси, темп, тон тощо).

- Прочитати текст уголос, пам'ятаючи, що текст читається слухачам і відбувається спілкування з ними.

Буває, що вголос читають і для себе. Наприклад, улюблені художні твори, особливо вірші, перечитують уголос, вслухаючись у їх звучання, милуючись їх красою.

Як же вдосконалити навичку читання учня?

Навичка – це автоматизований процес дії і досягається шляхом вправ.

Не довготривалість, а частота тренувальних вправ сприяє розвитку навички читання. Людина краще пам'ятає те, що з'являється періодично, час від часу, а не постійно перед очима. Саме це створює подразник і запам'ятовується краще. А тому щодня, через певні проміжки часу, необхідно проводити невеликі за обсягом вправи. Тобто тренуватися у читанні часто, порціями, по кілька хвилин, ніж читати 1–2 години підряд без відпочинку.

Повинен бути режим помірного читання. Тобто в міру. Після певного часу, коли дитина читала, їй необхідно дати перерву. Не забувати про відпочинок для очей, губ та язика.

У дітей молодшого шкільного віку, особливо у 1–2 класах, ще однією причиною, що ускладнює процес читання, є недостатній розвиток артикуляційного апарату, тому ми розучували і промовляли скоромовки. Крім того, виконували артикуляційну гімнастику, ігрові вправи "Луна", "Змагання телефоністів", "Старт – фініш".

Упродовж кількох останніх років я працюю над проблемою швидкісного читання, використовуючи методики Д.Т.Федоренка, молдавського педагога Б.В.Динги, американського вченого Г.Доумена. Перед собою я поставила мету:

- зробити процес навчання, наскільки це можливо, цікавим та раціональним;

- систематично використовувати вправи для розвитку мовного апарату дитини;

- навчати дітей читати швидко, виразно;
- поєднати розумове, моральне, естетичне, художнє, трудове виховання.

Навчаю дітей читати за запропонованою методикою. Вона здатна забезпечити високий темп читання.

Перший етап – це знайомство з буквою. На цьому етапі автоматизується дія ідентифікації звука і букви. Показуючи графічне зображення букви, називаю звук. Завдання дітей – знаходити вивчену букву у словах та вміти добирати слова і ділити на склади. Доречно на цьому етапі використовувати чистомовки.

Другий етап – перехід до злиття букв і складів. Будеться аналогічно першому, але тут одночасне пред'явлення графічного і фонетичного матеріалу грає більш значущу роль у зв'язку з його ускладненням. Єдиною доцільною дією учнів у процесі роботи є ідентифікація графічного і фонетичного матеріалу, який я пред'являю одночасно в доступному темпі.

Третій етап – сприймання коротких (трибуквених та чотирибуквених) слів як цілої одиниці, без розчленування на букви чи склади. На цьому етапі діти вчать знаходити одиниці читання – склад. Починаючи з коротких слів, поступово переходжу до слів із трьох–чотирьох складів. Коли я відчуваю, що учні легко справляються з довгими словами, починаю переходити до читання текстів. Велике значення для покращення швидкості читання має збільшення кута зору учнів. Для цього я використовую таблиці зі словами чи цифрами. (Таблиця Шульте).

Після того, як дитина навчилася читати швидко і свідомо, вводжу в навчальний процес різні інноваційні технології. Свої уроки планую так, щоб дитина почувалася на уроці рівноправною з учителем. Разом з дітьми моделюю життєві ситуації, використовую рольові ігри. Своє завдання як учителя початкових класів вбачаю у створенні умов для розкриття та розвитку активної творчої особистості молодшого школяра. Застосовуючи інтерактивні технології навчання читання, дотримуюсь таких підходів щодо організації уроку:

- спираюся на дитячий досвід і мінімальні базові знання з теми за допомогою обговорення міні-проблеми, анкетування, вступної бесіди;
- створюю умови для поділу класу на групи зі змінним, залежно від характеру завдання, складом учасників. Кожна група висуває свого лідера, який керує її роботою;
- передбачаю проблемність завдання, збуджую активність учнів, спонукаю замислитися над матеріалом, що вивчається, дивитися на факти під різними, навіть несподіваними кутами зору. Під час обговорення проблеми підштовхую дітей до створення власної оригінальної версії, до самостійності.

Завдання для груп добираю так, щоб можна було врахувати індивідуальний внесок кожного учня;

- створюю на уроці атмосферу співробітництва учнів і вчителя, яка позбавляє страху отримати погану оцінку. Емоційне піднесення й почуття розкритості створюють сприятливий мікроклімат для засвоєння знань, формування вмінь і навичок, розкриття здібностей учнів.

На уроках використовую систему різноманітних вправ і прийомів, які допомагають подолати труднощі під час читання. Зокрема, пропоную такі.

I. Вправи на постановку дихання та розвиток дихання і постановку артикуляції

1. На одному диханні прочитати кілька слів з вказівкою місця, де набрати повітря, у різному темпі, з різною силою голосу.

Читання групи слів, речень або частини вірша на одному диханні можна провести у вигляді гри "Хто більше?".

2. Систематичне проказування скоромовок у різному темпі (*П* – повільно, *Н* – нормально, *Ш* – швидко).

Ішов Прокіп – кипів окріп,
Прийшов Прокіп – кипить окріп,
Як при Прокопові,
Так і при Прокописі,
І при Прокопенятах.

3. Промовляння чистомовок.

Ча-ча-ча – вкусити калача.
Ач-ач-ач – летить пугач.
Че-че-че – вуглинка пече.
Чо-чо-чо – смачне лечо.
Чі-чі-чі – котик на печі.
Чу-чу-чу – нікуди не втечу.
Чи-чи-чи – лопату беручи.

4. Промовляння фраз речень на великій швидкості. (*Швидко промовляю речення. Діти якомога швидше повторюють два речення – перше і друге. І так 5–6 речень*).

5. Під час перевірки домашнього завдання на знайомому тексті проводжу розчитування: читання по вертикалі, діагоналі, справа наліво, у темпі скоромовки, у нормальному темпі, виразно.

II. Вправи на розширення кута зору (периферичного зору)

1. Таблиця Шульте.

(Квадрат 20 x 20 см).

Дивлячись на центральну цифру, "позбирати" олівцем числа з наростанням натурального ряду, не переміщуючи погляду. Цю вправу проводити індивідуально перед читанням тексту. Починати треба з менших таблиць, наприклад:

2	1	3	5	
x	8	6	2	
4	3	4	7	9

Піраміди складів, слів.

(Використовую перед читанням нового тексту. Слова добираю з тексту).

2. Перед учнями ставиться завдання: не зводячи очей з точки (починаючи з верхньої), намагатися побачити букви ліворуч та праворуч від точки.

м • а	не • бо
л • о	зо • рі
с • и	хма • ра
т • і	мі • сяць
к • у	сон • це
р • а	рі • ки

3. Читання таблиць для утворення складів.

а о у и і е
сн
тр
пл
кр

4. Читання згори донизу, фіксуючи погляд на вертикальній лінії.

Веселі вишні вкрили віти
Виблискують з гушавини.
Василько воду лле на квіти,
Щоб вищі вирости вони.

5. Читання гнізд споріднених слів.

ліс
ліси
лісок
лісова
лісочок
лісник

6. Читання різних за структурою слів.

весело
сонечко
красиві
листок
співали
вишні

Пропоную дітям за моїм сигналом відірвати очі від тексту і називати слова, які розміщені далі. Адже під час читання ми забігаємо вперед на кілька слів. Діти називають по 2–3, а то й 5 слів. Учень, у якого добре розвинена величина кута зору, може передбачати наступне слово.

Дітям дається в к а з і в к а: "Промовляєш слово, а очі забігають наперед".

III. Вправи на розвиток антиципації (вміння передбачати)

У процесі читання зір забігає наперед, готуючись до наступного сприйняття. Читець може здогадуватися, яке слово йде далі, передбачати його.

1. Загадки чи віршики, у яких слід додати риму.

Гра "Морська хвиля змила слово...".

Дивний ключ у небі лине,
Не залізний, а пташиний.
Цим ключем в останній млі
Відлітають ... (журавлі).

Діти, звісно, вчать в ...
А комбайн працює в ...
Ми лікуємось в ...
А стрижемо в ...
Ліки беремо в ...
А книжки в ...

2. Перед читанням тексту даю завдання: за заголовком; за заголовком й ілюстрацією; за заголовком, початком і кінцем; за опорними словами передбачати зміст.

IV. Розвиток оперативної пам'яті, пильності зору, уваги

Ці вправи впливають на формування навичок правильного, свідомого та швидкого читання.

1. Прочитати слова і визначити у них спільну буквену частину або букви, якими відрізняються.

грім	мак
ріка	рак
зорі	так
Рита	лак
ріжу	бак

2. Знайди пеньок.

(Слова показую на кілька секунд).

кит
кит
кіт
кит

V. Вправи на подолання регресії

Читаючи текст, школярі зустрічаються з важкими словами, зупиняються, намагаються повторити кілька разів. Вони втрачають час, логічний зв'язок слів, знижують темп читання.

1. "Буксир".

Читають за мною. Читають парами. Один читає, а другий веде указкою вперед на одне слово.

2. "Сам читач і сам ведучий".

Учні лінійкою закривають попереднє прочитане слово, щоб погляд не повертався до прочитаного.

Важкі слова записую на дошці, аналізую разом з учнями, даю змогу прочитати їх кілька разів уголос.

Слабшим учням раджу ритмічно постукувати олівцем чи ручкою в ході читання.

VI. Вправи на вироблення навички швидкого читання

Дітям подобаються такі вправи, вони із задоволенням їх виконують і продовжують цю роботу вдома.

Багаторазове читання уривка (за певний час).

Читання тексту "Бджілка".

Вчитель говорить: "Бджілки – у вулику". Діти читають тихенько. Коли звучать слова: "Бджілки вилетіли!", діти читають голосно.

1. Читання "хвилею".

Діти читають текст і за сигналом учителя змінюють швидкість.

2. "Блискавка" – читання з прискоренням.

Діти починають читати у звичайному темпі. Почувши слово "блискавка", поспішають дочитати якомога швидше. Потім – переказують прочитане.

3. "Дощик".

Дощик накрапає.	(Читають тихенько).
Дощ сильнішає.	(Голосніше).
Злива.	(Голосно).
Дош затих.	(Замовкають).

Звичайно, за один урок всі ці вправи і прийоми читання застосувати неможливо, тому добираю найбільш вдалі та доцільні для окремо взятого уроку.

Крім техніки читання, прищеплюю любов до книжки, бажання читати.

Використовую "Гілочку росту", яка є в кожного учня.

- 10–12 б. високий рівень
- 7–9 б. достатній рівень
- 4–6 б. середній рівень
- 1–3 б. початковий рівень

Останнім часом стали популярними *мультимедійні уроки*.

Це пояснюється тим, що вчитель сам обирає форму та послідовність викладання навчального матеріалу, розширює зміст уроку, ілюструє його малюнками, анімаціями та відеофрагментами.

Практика показала, що результативність формування читачьких інтересів підвищиться, якщо на класному та позакласному читанні застосовувати мультимедійну презентацію (послідовність слайдів, об'єднаних однією тематикою), виконану як добре відомими програмними засобами – *Microsoft PowerPoint*, так і спеціалізованими редакторами: *Macromedia Flash*, *Picasa*, *Photodex ProShow*; фрагменти навчально-пізнавальних мультфільмів ("Уроки тітоньки Сої", "Золотий глобус", "Твої веселі друзі звірята"); науково-популярні фільми.

На уроках класного та позакласного читання мультимедіа дає змогу організувати навчальний матеріал з урахуванням ілюстративно-описового та схематичного способів навчальної діяльності.

• Ілюстративно-описовий передбачає показ портретів письменників, пейзажів, подій під час розповіді вчителя.

• Схематичний (репродуктивний) спрямований на конструювання структурно-логічних схем. Наприклад, з'єднати половинки прислів'їв та знайти ті з них, що розкривають головну думку тексту.

Отже, мультимедійні продукти не відповідають за якість і результативність уроку, на якому формуються читачькі інтереси, але сприяють його якості та результативності, дають змогу урізноманітнити процес сприймання інформації, роблять урок більш яскравим і насиченим.

З моєї точки зору, для формування читачьких інтересів важливими є пошукова та інформаційна функції, що їх надає інтернет.

Інформаційна функція дозволяє читачу швидко отримати потрібну довідку. Це можуть бути книжки і журнали, методична література, словники, статті, схеми, малюнки, відеоматеріали, електронні бібліотеки та ін.

Пошукова функція спрямована на пошук необхідної інформації в мережі інтернет (каталоги, колекції посилань).

Комп'ютер природно вписується в життя школи і є ще одним ефективним технічним засобом, за допомогою якого можна значно урізноманітнити процес навчання.

Отже, традиційний урок поступається мультимедійному як за цікавістю, інформаційністю, так і за результативністю.

Аналізуючи свою роботу над цією проблемою, я зробила певні висновки.

• Учнів привертає новизна проведення мультимедійних уроків. Незалежно від їх кількості, вони завжди різні, цікаві, захоплючі, приховують у собі безліч таємниць.

• Під час таких уроків створюються умови для активного спілкування, за якого учні прагнуть висловити думки, вони з бажанням виконують завдання, виявляють цікавість до матеріалу, що вивчається.

• Діти вчатьса самостійно працювати з навчальною, довідковою та іншою літературою з предмета.

• Ця технологія може використовуватись для анонсування теми уроку як супровід до пояснення вчителя, як інформаційно-навчальний посібник та для контролю знань.

Тому застосування інформаційних технологій у початковій школі створює широкий спектр можливостей для реалізації дидактичної мети, розвитку творчості, формування образного мислення та виховання любові до рідного краю і всього, що нас оточує.

Головне у роботі вчителя – справжній тісний контакт педагога й учнів, який ґрунтується на глибокій повазі до особистості, а не формальні, поверхові стосунки. Кожна дитина має знати, що її люблять, що це не залежить від її вчинків, якості роботи і настрою вчителя.

Безперечно, описані мною вправи і завдання не претендують на вичерпність розгляду цікавих і, як на мене, надзвичайно актуальних педагогічних проблем. Бо кожний учитель має свій підхід у викладанні предмета, свій світогляд, свій інтелект, темперамент. І він має повне право на особистий пошук свого стилю в навчально-виховному процесі, спираючись, безперечно, на вже існуючий надбаний досвід учителів-новаторів. Головне – щоб були позитивні зрушення, добрі результати.